

سلسنی پٹ پوئی تاکبند "ہنکین" تاک-11، سال-2019

بلوچی آب رہبندہ نبشتہ رہبند

پشدر، جیرہہ گیشوار

حامد علی بلوچ

اسٹنٹ پروفیسر، شعبہ بلوچی، جامعہ بلوچستان، کوئٹہ

Abstract:

Formation of an Orthography is a major task to articulate it in a language. Most of the world languages are confronting the orthographic issues in different countries.

Balochi is one of the major languages in Pakistan, but it still awaits a standard orthography. The attempts of different academies and Balochi orthographic experts are admirable from the last seventy years, but because of a vast geography of the Baloch people in different neighboring countries, the Baloch people could not become successful to formulate a standard orthography.

This paper focuses the different orthographic efforts of linguists, literary men and academies from the last seventy years and its outcomes in the modern Balochi literature.

گچین لہز: آب رہبند، جتائیں آب رہبند، نبشتہ رہبند، فرق ۽ تفاوت، گیشوار

دنیاء تہا زباناں دیرئی کرتگ کہ آیانی جو انیس نبشتہ رہبندے جوڑینگ بوتگ۔ نبشتہ رہبند زبانی ۽ دیرئی ۽ نبشت زانگ بیت پرچہ کہ بید ۽ نبشتہ رہبند ۽ بچ زبانی ۽ اساسا نسی رنگ ۽ دیما برگ ممکن نہرانت۔ گلاں چہ پیش ماراے زانگ لوٹیت کہ نبشتہ رہبند چہ یے ۽ مر و چینگیں دور ۽ زبانی ۽ تہا لہشی ۽ لوٹ ۽ گزر چہ انت۔

بلوچی نبشتہ رہبند ۽ پشدر:

بلوچی زبانی ۽ نبشتہ ۽ عمر ایٹکس مزن نہرانت ۽ نہ بلوچی زبانی ۽ نبشتہ رہبند ۽ عمر مزن انت۔ بلوچی نبشتہ رہبند ۽ دوم ۽ ماسے دورانی تہا بہر کن ایں۔ اولی دور پاکستان ۽ جوڑ بوتگ پیسرانت کہ آئی ۽ انگریز سامراجی دور گش انت، دومی دور پاکستان ۽ جوڑ بوتگ ۽ پید ۽ سیمی دور انوگیس دور انت۔

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ: پُشدر، جیڑہ گیشوار حامد علی بلوچ

پاکستان جوڑ بونگ و پپیر بلوچی نبشتہ رہندہ:

بلوچی زبان و نبشتہ اولی رنداں انگریزانی دُور و بندات بیت کہ آرومن نبشتہ رہندہ تہا نبشتہ بیت۔
 عربی ورومن رہندہ پہ بلوچی و اولی رندہ انگریز زانکار و فوجی کیپٹن لیچ بلوچی بِن رہندہ سراسر کتابے Epitome of
 the Grammar of Baluchky, Brahuky and the Punjabi نبشتہ کنت کہ ایشی و تہا بلوچی و ابید
 براہوی، پنجابی و دگہ لہتیس زبانانی بِن رہندہ گالنج ہوار آنت، چہ ایشی پدمیجر مینسل لانگ ورتھ ڈیمز و گریسن
 رومن نبشتہ رہندہ نبشتہ کن آنت۔ (Dames, 1881, Carina, 1989:1)۔

بلوچی زبان و تہا اولی رنداں انجیل شریف رجانک کنگ بیت ورومن نبشتہ رہندہ و نبشتہ کنگ بیت۔
 بلوچی و نبشتہ رہندہ عربی، فارسی و اردو و ہواریں نبشتہ رہندہ و نبشتہ بیت، یلئے بلوچی و تہا انجیں توار آنت کہ آ عربی
 تواراں گوں ہمد پ و ہمگر نچ نہ آنت، پمیشکا پہ بلوچی و نبشتہ رہندہ ہا ترا سندھی و پشتو و لتیں آبان و زورگ بیت،
 چوشکہ "ر، چ، گ" و چوشکہ سندھی و آب "ت، ٹ" و باز جاہاں اردو و تہا کارمرز بوتگیں آب "ٹ، ٹ
 وڈ" زورگ بنت۔ مروچی ہم اردو و تہر زورگ بو کانت۔ بانک کارینا جہانی و گنگ و ردا گو تنگیں نبشتہ رہندہ تہا
 "ن، ن، و، ی" نیام و نچ فرق پیشدارگ نہ بوتگ۔ ایشی و ابید "ک، گ" و نیام و ہم فرق گندگ و نہ آیت۔
 ہر دو براں "ک، گ" ایو کا "ک" و ڈروشم و نبشتہ بوتگ آنت۔ سہ حساب و رودا تکی بلوچی گالوار و تہا کہ ہر
 موادے کہ نبشتہ بوتگ آیانی تہا توار رہندہ ہا گالوار و چند و نبشتہ بوتگ۔ چوشکہ "ٹ، ذ، ف، خ، غ"۔

پاکستان جوڑ بونگ پد بلوچی زبان و نبشتہ رہندہ:

بلوچی زبان و اصلیں نبشتہ رہندہ پاکستان و جوڑ بونگ و پد بندات بیت۔ آدگہ گپے کہ بلوچی زبان و
 ہستیں نبشتہ رہندہ پاکستان و جوڑ بونگ و پیش بندات بیت، یلئے پاکستان و جوڑ بونگ و پد بلوچ لبرانت، زبازانت
 و ندر کار یکجا و ہور بنت و بلوچی زبان و ہا ترا جوامیں نبشتہ رہندہ و جوڑ کنگ و جہد کن آنت۔ بلوچی زبان و نبشتہ

بلوچی آب رہندۂ نبشتہ رہند: پُشدر، جیڑہ ۽ گیشوار حامد علی بلوچ

رہندۂ دیرنی ۽ ہاترا واجہ محمد حسین عنقاء جہد ستا کر زانت ۽ آئی ۽ را بلوچی زبان ۽ ہستیں دُور ۽ نبشتہ رہندۂ بنداتی نبشتہ کارے زانگ بیت کہ آئی وتی اولی نظم 1929ء ہستیں نبشتہ رہندۂ نبشتہ کرت ۽ 1930ء زانگ مس کراچی ۽ محمد حسین عنقاء بازیں روتا کانی شو نکاری ۽ دُبا ہم وتی نزوریں کو پگاں زُرت آنت کہ آسانی تہا بلوچ، بلوچستان، بلوچستان جدید، بنگ بلوچ ۽ اتحاد بلوچ ہوار آنت۔ اے تیوگیں روتا ک اُردوزبان ۽ نبشتہ بوتگ آنت، بلئے محمد حسین عنقاء ہے روتا ک ۽ حالت کانی تہا وتی نظم ۽ دستونک مس بلوچی زبان ۽ چھاپ ۽ شنگ کنائینگ آنت۔ ہستیں دُور ۽ بلوچی زبان ۽ نبشتہ رہندۂ تہا ہمزہ "۽" کار مرز کون کانی تہا اولی نبشتہ کار واجہ محمد حسین عنقاء ۽ مولوی عبدالصمد سر بازی آنت۔ بلوچی زبان ۽ نبشتہ رہندۂ دیرنی دیو کانی تہا دومی نام میر گل خان نصیر نیگ آنت کہ آئی ۽ جہدانی سبب ۽ بلوچی یہ یک نبشتہی زبانی ۽ وتی گاماں تیز کنت ۽ دیمارؤت۔ (Jahani, 1989:133-134)

بلوچی زبان ۽ نبشتہ رہندۂ دیرنی ہاترا 1953ء بلوچ نڈکار ۽ لبرزانت مس کراچی ۽ بلوچی نبشتہ رہندۂ لہنتیں جیڑہانی سراگپ جنگ ۽ ہاترا یک پچیس دیوانے لونائین آنت۔ اے بابت ۽ سید ظہور شاہ ہاشمی وتی حیالاں چوش در شان کنت،

"بندر ۽ چوشیں سے گال 1953ء بلوچی زبان ۽ سرچمگ (کراچی) ۽ بلد کارانی دیوان ۽ دیم ۽ ایر کنگ بوتگ ات آنت کہ چہ مز نیں گپ ۽ ترانے ۽ ز ند منگ بوت آنت۔ ابید چہ "سرچمگ" ۽ 1955ء مگسی ہاؤس کراچی ۽ دگہ دیوانے نشت کہ اے دیوان ۽ کوئٹہ ۽ کلات ۽ مستریں نڈکار ۽ لچہ کار ہم گون ات آنت۔ اے گال پد ۽ منگ بوت آنت ۽ گول ایشاں دگہ گالے "یس" ہم منگ بوت۔ چہ ایشانی "سرچمگ" ۽ منگ بیگ ۽ پیسر ہر کس ۽ وتی دل ۽ پد ۽ وتی رنگ ۽ نبشتہ۔ مگسی ہاؤس ۽ دیوان ۽ ہر یکے ۽ وتی نبشتہ کُر تکلیں رہند دیوان ۽ دیمار ۽ کرت آنت ۽ آئی ۽ راست بیگ ۽ منینگ ۽ کوششت کنگ بوت۔" (ہاشمی، 2000:4)

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ: پُشدر، جیڑہ، گیشوار حامد علی بلوچی

آزات جمال دینی نبشتہ رہندہ:

بلوچی زبان ۽ را نبشتہ ۽ ڈروشم ۽ آرگ ۽ واجہ عبدالواحد آزات جمال دینی ۽ مزنی دستے۔ بلکین واجہ بلوچی زبان ۽ نبشتہ رہندہ ۽ ٹاپینگ ۽ دیمیرئی دیوکانی کاروان ۽ اولی مردمانی تہاشمار بیت کہ آئی وئی زندہ ہر سہت پہ زبان ۽ دیمیرئی ۽ نڈر کُرتگ ات۔ واجہ چہ بنداتی نبشتہ کاراں یکے ات، پمیشکا آئیار اضروت کپتگ ات کہ بلوچی زبان ۽ نبشتہ رہندہ بیت داں کہ بلوچ وئی زبان ۽ نبشتہ کُرت بہ کن انت ۽ وئی زبان ۽ دیمیرئی دات کن انت۔

1956 ۽ وہدے کہ "ماہتاک بلوچی" اولی رنداں چھاپ ۽ شنگ ۽ بندات بیت۔ واجہ آزات جمال دینی جہد کنت کہ سرجمیں ماہتاک ۽ تہایک ڈولیں نبشتہ رہندہ کارمرز بیت۔ عبدالواحد آزات جمال دینی وئی جتائیں نبشتہ رہندہ جوڑ کنت، بلئے آئی ۽ نبشتہ رہندہ سدیک آزات ۽ نبشتہ رہندہ چہسرگ ۽ جنت۔ جمال دینی ۽ "چوایدگہ زبانزانتانی رہندانی وڑاکارمرز کُرتگ۔

نیکر ای مدرسہ سہانی نبشتہ رہندہ:

نیکر ای ترز ۽ بلوچی زبان ۽ نبشتہ رہندہ بلے کہ انکس دیمانہ شنگ، بلئے بلوچی زبان ۽ نبشتہ بنداتی دور ۽ عربی رہندہ نبشتہ کنگ ۽ جہد کنگ بوتگ۔ عربی رہندہ منوک ۽ نبشتہ کنوکانی تہا واجہ مولوی خیر محمد ندوی ۽ واجہ قاضی عبدالرحیم صابر ہوار انت۔ مولوی خیر محمد ندوی ۽ وئی ماہتاک "سوغات" ۽ تہا عربی ۽ لوز ۽ گالبندان ۽ کارمرز کُرتگ۔ ایٹی ۽ چہ ابید اسلام ۽ بابت ۽ ہم بازیں مواد نبشتہ کُرتگ انت۔ واجہ خیر محمد ندوی ۽ پہ بلوچی ۽ ہما آب کارمرز کُرتگ انت کہ کل عربی ۽ تہا کارمرز بنت چوشک "ث، خ، ذ، ص، ض، ط، ظ، ع، غ، ف، ق"۔ ہے حساب ۽ واجہ قاضی عبدالرحیم صابر "صدائے بلوچ" ۽ شوکار بوتگ ۽ آئی ہم عربی ۽ سرجمیں آبان ۽ ڈرتگ ۽ عربی ۽ لبرانی ڈروشم نہ بدلینتگ انت۔ بازجاہاں عبدالواحد آزات ۽ نبشتہ رہندہ ۽ تواری رہندہ مولوی خیر محمد ندوی ۽ قاضی عبدالرحیم صابر ڈرتگ انت۔ (Carina, 1989)

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ: پُشدر، جیرہہ گیشوار حامد علی بلوچ

گل خان نصیر نبشتہ رہندہ:

میر گل خان نصیر بلوچی زبان مزان نامیں مشہوریں شاعراں چہ یکے بلوچی زبان سری کاروان ۽ بیر کدار سر رشتہاں چہ ہم یکے زانگ بیت۔ بلوچی زبان ۽ دیرئی ۽ آئیارا نبشتہ ۽ ڈروشم ۽ گوناپ دینگ ۽ میر گل خان ۽ جہد ستا کر زنت۔ میر گل خان نصیر وئی کتابانی تہا جتا جتا نین نبشتہ رہندہ کار مرز کر تگ انت۔ بلنے دیتر اگل خان نصیر وئی کتاب "شپ گروک، داستان ۽ دو ستین ۽ شیرین ۽ حمل ۽ جیند" ۽ تہا سید ظہور شاہ ہاشمی ۽ رہندہ زند گیری کر تگ ۽ عربی ۽ لبران ۽ بلوچی ۽ گوناپ دینگ ۽ کوشش کر تگ انت۔ بلنے "۽ جاہ ۽ وئی پوریں کتابانی تہا" ۽ "۽ے کار مرز کر تگ ۽ باز جاہاں" او ۽ے ہم کار مرز کر تگ۔ "آت ۽ انت" ۽ جاہ ۽ "انت ۽ انت" ۽ے کار مرز کر تگ۔ گل خان نصیر ۽ کتاب "حمل ۽ جیند" ۽ تہا ہے ٹسکٹس نبشتہ انت۔ ۽ وئی کتاب "گرہند" ۽ تہا میر گل خان نصیر وئی جندہ نبشتہ رہندہ کار مرز کنت ۽ پدا عربی ۽ آبی رہندہ زوریت۔ گل خان نصیر چہ وئی کتاب ۽ تہا بلوچی ۽ گوناپ دینگیں لبران کشیت، پر چہ آ بلوچی ۽ بازیں ندکار ۽ نبشتہ کار عربی ۽ لبران ۽ بلوچی ۽ گوناپ دینگ ۽ حق ۽ نہ بنت۔ میر گل خان نصیر ۽ سنگلتانی خیال بیت کہ اگاں عربی ۽ لبران ۽ اصلیں توار ۽ گوناپ دینگ بیت گڑا عربی ۽ لبران ۽ انت ۽ عربی نیکراہ ۽ اسلام ۽ بندری زبان انت پشکہ عربی ۽ لبران ۽ اصل ۽ ڈروشم ۽ نبشتہ کنگ بیت ۽ میر گل خان نصیر گڈی و ہداں ہے رہندہ کار مرز کنت۔

عربی ۽ لہتیں آب کہ آمیر گل خان نصیر ۽ سر ابراکن انت آ "خ ۽ غ" ۽ توار انت۔ گل خان ۽ گوٹنگ ۽ ردا کہ بلوچستان ۽ بازیں ہند ۽ دمگاں مردم اے لبران گشت نہ کن انت، پمیشکا ایشان ۽ "کھ ۽ گھ" ۽ ڈروشم ۽ نبشتہ کنگ بیت کہ توار رہندہ تچک ۽ راست بیت۔ ایشی ۽ چہ ابید میر گل خان نصیر کار گال ۽ نام گالانی تہا فرق پڈر کنت ۽ ایشان ۽ گیشینگ ۽ جہد ۽ کنت۔ آئی ۽ گنگ ۽ ردا "جنگ ۽ جنگ" دو جتائی چیز انت، یکے نام گال انت ۽ دومی کار گال انت۔ بلد انت ایشان ۽ جتا جتا نبشتہ کنگ بیت، پمیشکا میر گل خان نصیر ایشان ۽ "جنگ ۽ جنگ" نبشتہ کنت ۽ ایشانی نیام ۽ فرق گیشینگ ۽ کوشش ۽ کنت (Carina, 1989: 134)

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ: پُشدر، جیڑہ، گیشوار، حامد علی بلوچ

ایران، اوگانتان، تہا بلوچی زبان، نبشتہ رہندہ:

1987ء مس لندن، ایران، بلوچ لبرانت، ۱۱ نمبر، فرہنگی و تحقیقی، بلوچ، نام، گل، دے بندات۔
 اے گل، کار بلوچی زبان، دیرنی، ات، گل، اراگون، پنج سیاسی کاراں، کار نیست، ات۔ گل، جوڑ کونکاں، جیڑات، کہ
 بلوچ، بلوچی زبان، دیرنی، ات، ہا، تہا، ک، سٹنگ، بیت، بلے، اے، گپ، س، راتپاک، کنگ، مشکل، ات، کہ، اے
 ماہتا، کجام، زبان، تہا، نبشتہ، کنگ، بیت، گم، سراں، اے، تپاک، کنگ، بوت، کہ، ماہتا، ک، پارسی، زبان، نبشتہ، کنگ
 بیت۔ اسکینڈینیویائی، ملک، سویڈن، سوید، ہم، بلوچ، پناہ، زور، وکاں، وتی، زبان، دود، ر، بید، گ، ر، کینگ، ہا، تہا، بلوچی
 زبان، تہا، کتاب، نبشتہ، کنگ، بندات، کرت۔ ایشی، اے، چہ، اہید، سویڈ، بلوچ، ر، ہگانی، ہا، ترا، ماں، وانگ، جاہاں، کورس، کتاب
 ہم، جوڑ، کنگ، بوت (Carina, 1989: 134)

سویت یونین، زمانگ، اوگانتان، بلوچی، زبان، پھریز، گ، ہا، ترا، گایج، زور، گ، بوت، ماں، وانگ
 جاہ، دور، بر، جاہاں، بلوچی، زبان، وانینگ، بندات، بوت۔ چہ، وزیر، قبائلی، امور، نیمگا، باز، کتابانی، چاپ، شنگ، کنگ، اے
 اجازت، دیگ، بوت۔ بلوچی، ایک، تاکبندے، "سہل، سوشیا، لزم، مسئلہ" نام، چاپ، شنگ، بوت۔ (Carina, 1989: 134)

سید ہاشمی ریفرنس لائبریری، آب رہندہ:

سید ہاشمی ریفرنس لائبریری، وا، کداراں، بلوچی، بنگیجی، کورس، ٹاپینٹ، ہے، بنگیجی، کورس، تہا، جتا، نہیں
 آب رہندے، دیما، آورت۔ اے، آب رہند، گندگ، سید رہند، دیم، ب، تگیں، ڈرو، شم (modified)
 (Shape) انت، کہ، ایشی، تہا، لتیں، آب، گیش، کنگ، بوتگ، انت۔ سید ہاشمی ریفرنس لائبریری، آڈ، ڈا، تگیں، چو، اے
 وڑ، انت۔ "اب، پ، ت، ٹ، ج، ج، ح، خ، د، ڈ، ر، ز، ژ، ش، ص، ض، ط، ظ، ع، غ، ف، ق، ک، گ، ل، م، ن، و، ہ، ی، اے"۔
 (ہاشمی، 2011: 8)

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ پُشدر، جیڑہ گیشوار حامد علی بلوچ

اے حساب سید ہاشمی ریفرنس لائبریری اوردو بنددا تگلیں آب 37 آنت کہ ایشانی تہا ایوکا "ہء آ" ہوار نہ آنت۔
(ہاشمی، 2011:12-17)

سید ہاشمی ریفرنس لائبریری بنگلیجی کورس تہا ہم "ء" جیڑہ گیشینگ نہ بوتگ۔ "ء" کارمرز کنگ
ء رہندہ ہانت کہ سیدوتی کتاب "بلوچی سیاہگ ء راست نبیسگ" ء تہا نبشتہ کُرتگ۔ بزاں ہے "ء" ازانگ نہ بیت
کہ "کشابے، جوڑگالے" apostrophe" ، کارگال ء نامگالانی دیما کارمرز بیت یا جاری کارگال "
"continuous tense ء دیما کارمرز بیت۔

بلوچی بنگلیجی ء تہا اے بُن گپان ء گیشینگ نہ بوتگ ہمیشکا اے جیڑہ تینگا وتی جاہ ء ایرانت ء دیمانہ
شنگ۔ ایشی ء چہ ابید "ء" جیڑہ لتیں جاہاں چوشک "تُرپ ء تاک، اشر ء مہار ء شپ ء نیم"۔ ہے ڈول ء "تُرپی
تاک، اشری مہار ء شپی نیم "ہم آست آنت۔ ادا "ی" ء "ء" گیشینگ نہ بوتگ آنت کہ ایشانی نیام ء بُندری فرق
چہ انت۔ ہمیشکا ہر دو کارمرز بوڑگا آنت (ہاشمی، 2011:19)

ادلاے چارگ لوٹیت کہ "ی phoneme" ء یادگہ چیزے؟ "ء" جی یے؟ دومی گپ ایش انت کہ
گوست ء "ات ء اتگ" ایڈول کارمرز کنگ بوتگ آنت کہ ہر دو میں جتا میں جاہاں کارمرز بنت "ء" ء کارمرز
کنگ ء رہندہ جوانیں رنگے ء نہ دا تگ ء اے نبشتہ کُرتگ کہ اے اوردو "پُر" ء بدل انت۔ ملنے باز جاہاں اے اوردو
ء "پُر" ء معناء کارمرز نہ بیت۔ (ہاشمی، 2011:12)

گو تگلیں جاری زمانگ ء تہا "من روگ ء ات آں" نبشتہ انت کہ ادا "ات ء آں" جتا جتا پیدا ک
آنت ء بلد انت کہ چوسید ء ڈول ء "اتاں" ہوری ء نبشتہ بیت۔ پرچہ کہ اے ڈول ء مردوم مان گیش آنت ء ایشانی جتا
جتا نبشتہ کنگ ء ضرورت ہم نہ انت۔ (ہاشمی، 2011:14-24)

اد اچہ اے گپ پڑ بیت کہ سید ہاشمی کتابجاہ ء واکدراں بلوچی ء بنگلیجی کورس ء جوڑ کنگ ء پیسر آب
رہندہ، نبشتہ رہندہ، لہز رہندہ بُن رہندہ ء راسا نسی رہندہ انی ردا گیشینگ ء جہد ء کانسری نہ کُرتگ۔ اگاں سانسہ

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ: پُشدر، جیرہ، گیشوار حامد علی بلوچ

رہندانی ردا گیشینگ بوتیں گڑا کھلیں گالوارانی وانگ ۽ پدراے آب رہندہ، نبشتہ ۽ بُن رہندہ جوڑ کنگ بوتگ آنت۔ اے آب رہندہ نبشتہ رہندہ جوڑ کنگ ۽ ایدگہ گالوار ڈالچار کنگ بوتگ آنت کہ اے مز میں ردی یے زانگ بیت ۽ اے سید ہاشمی ۽ بنگیجی کورس ۽ رہندہ ۽ نزور ۽ کمزور کنت۔

سدیک آزات ۽ نبشتہ رہندہ:

بلوچی زبان ۽ لہرانگ ۽ سدیک آزات مز میں نامے۔ سدیک آزات ۽ زبان چو سید ۽ ڈول تچک ۽ پھک انت، لہر ۽ گال ۽ بلوچی قالب ۽ آنت ۽ ردا انچو گیش اتگ آنت کہ بلوچی زبان ۽ ہر وانو کے چہ سدیک ۽ نبشتاں متاثر بیت۔ بلوچی زبان ۽ نبشتہ رہندہ ۽ پڑ ۽ سدیک آزات ۽ ہم پہ بلوچی زبان ۽ یک سانس رہندہ ۽ نبشتہ رہندہ ۽ گیش ۽ گیوارگ ۽ جہد کُرتگ۔ واجہ سدیک آزات ۽ جہد قابل ۽ ستا ۽ ساڑا آنت، بلے آئی نبشتہ رہندہ ۽ تھا انچیں چپ ۽ چوٹ است آنت کہ آنبشتہ کنوک ۽ مان گیشین آنت۔

ماداگوں لہتیں مثالاں واجہ سدیک آزات ۽ نبشتہ رہندہ ۽ سرائان کن ایں کہ آئی وتی کتاب "تاپیں تران" ۽ تھا کار مرز کُرتگ۔ "تاپیں تران" ۽ نبشتہ رہندہ ۽ نبشتہ رہندہ چہ ایدگہ بلوچی ۽ کتابانی نبشتہ رہندہ اں پھک جتا آنت۔

ادالہتیں مثالاں بچارات۔

1. "ی": واجہ سدیک آزات ہر جاہ پہ "ی" ۽ ہاترا "ی" کار مرز کنت۔ ادا زانگ نہ بیت کہ اے "ی" ۽ کار مرز کنگ ۽ سبب چہ انت۔ "ی" ۽ "ی" دو جتا میں چیز آنت ۽ جتا جتا میں جاہاں کار مرز بنت، بلے واجہ سدیک آزات ۽ پہ ڈرستیں "ی" ہاں "ی" کار مرز کُرتگ۔ "ی" پہ لہر ۽ گد ۽ سراں کار مرز بیت۔ بلے "ی" لہر ۽ نیام ۽ گیشتر پہ مز میں کشاب ۽ کار مرز بیت چو شکہ "شیر، بیر، ۽ دگہ"۔

2۔ "ای، ی، ی، ی": چمن ای بار ۽ کوپک دیک پمیشاسک گران آت کہ کوڑہ میں لاپ جمبوریں آس ۽ تو سگ و پہ و تیز مہب ۽ شوہاز ۽ پہ دگہ نیمگ ۽ ی ۽ گور کنگ ۽ موہ نہ رس ات۔

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ: پُشدر، جیڑہ گیشوار حامد علی بلوچ

3- و: واجہ سدیک آزات "و" پھ دوکشاب ہاتراکار مرزکنت چوشکھ "اکوز، دوز، ہوز، چول، جوڑدگہ"۔ سید ہاشمی ہم پھ دوکشاب ہے "ء" کار مرزکنت۔

4- ہاء یء:

5- بیگا:

6- اتنت:

7- سدیک آزات وتی نبشتہ رہندہ تہاہر جاہء "نشان پھ" جزم ءاوشت "ہر دوکانی ہاتراکار مرزکنت۔ اگاں صحیح چارگ بہ گڑاے گپ پڈر بیت کہ ہر دو جنائیں چیز آنت۔ اوشت یا گرنج "ایشی ء انگریزی زبان ء (cluster) گوش آنت۔ اے یک لہزے ء سرجمیں آبان ء جوڑین لیت، چوشکھ "گرند، ڈرد، سرہم، مندز، مندز، ڈرم، ڈرگ، ءدگہ بازیں ہے ڈولیں لہز"۔ بلے اوشت ء نشان بچ بلوچی نبشتہ کار پھ جزم ء ہاترا نبشتہ نہ کُرتگ۔ بندرا جزم دو آبان ء جوڑین لیت، چوشکھ "پڈ، ور، سر، مرڈم"۔ ادا "پ، و، س، ءم" ء سر برابر لگیت ء "و، ر، ر، ءم" ء سر جزم لگیت۔ پرچہ اے ہر دو جنائیں چیز آنت۔

8- یک ئی ء ی:

9- سنیعی: سنیعی ء مستریں سبب ایش آت کہ پھ منی حیال ء ای ملک ء گرو بندیں چا گرد ء بلوچی لہز انک و دودو ر بیدگ ء سر پھ دلجمی و سر ظاہری ء کار ء راہ و در بند اتنت۔

رودراتکی گالوار ء ندکارانی نبشتہ رہندہ:

بلوچی ء رودراتکی گالوار چہ بلوچی ء ایدگہ گالواراں توار رہندہ ء بُن رہندہ ء ردا فرق داریت، پھمیشکا رودراتکی بلوچی گالوار ء ندکاراں وتی ڈول ء بلوچی نبشتہ کُرتگ ء بلوچی زبان ء زانکاراں رودراتکی بلوچی ندکاراں ء کڈن کُرت نہ کُرتگ کہ آبلوچی ء ہستیں نبشتہ رہندہ نبشتہ بکن آنت ء یک نبشتہ رہندہ ء نیمگا بیا آنت۔ ہے ڈول ء رودراتکی بلوچی گالوار ء ندکاراں وتی چند ء نبشتہ رہندہ جوڑ کُرتگ کہ آیوکاراں رودراتکی توار رہندہ تہا

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ: پُندر، جیڑہ، گیشوار حامد علی بلوچ

انت۔ ایسیء معانائیش انت کہ اے نبشتہ رہندہ تہا ہر توارے کہ رودراتگی گالوارے تہا کار مرز بوتگ، آتیوگیں آب زورگ بوتگ انت۔ پہ درورادالہنتیں رد پچارات۔

"یہ بزرگے کچہریء کشتغانتغا۔ آنہیء کچہریء بہیریں، ورنائیں، چک پُلاغ حاضر آٹوں۔ وختے کہ بزرگے گونشتو ایرگیں کسے در کھفیت کہ پمنلں راستیں چم دیثغیں کسوسے کسنت۔ ہر کسا چپ کسٹو، یہ بہیریں بہیرنڈے کہ نشتغا آنہیء گونشتو سائیں من چم دیثغیں کسوسے کہناں۔ بزرگے گونشتو جی بلی! ناخو بیار تہی کسوا گندوں۔ آنہیء گونشتو سائیں نی میں چم کہوروں۔ دفء دتہان یک دے نیستیں۔ کسوسے چے لذت کھیٹ تہو مہروانیء کہن خُدا پاک ء دروزغا دعاء پھنڈ کہ مناں ہماں کہنیں ڈول ء ورننا کسنت گڈا من پہ تہرا کسوا کہاراں۔ بزرگے سفر سجدہ ء سٹو دعالو شمشئی۔ درو کہاپہنڈا سفر کمرٹو کشتئی تہ آں بہیرنڈے ہماوٹی کہنیں ورنائی رستہ۔ چہماں دیدمان بہئی دتہان کل سیبت میثغونتی۔ پٹ سیاہ میثغونتی۔ ہماں

جوانی، ہماں دور، ہماں بہار"۔ (بُردار، 9: 1973)

رودراتگی گالوارے تہا کوہء سلیمان، مری گٹی ہند، نصیر آباد، ڈیرہ مراد، سئی ء سندہ ء ہند ء ڈگ، براں حیدر آباد، شکار پور، گوٹکی ء لاڑکانہ ء بلوچ زانتکارانی اگاں کسے ء بلوچی ء نبشتہ کُرتگ گڈا آیان رودراتگی گالوارے توار رہند زُرتگ ء نبشتہ کُرتگ۔ ادا من پہ درورالہنتیں رد پیش کناں۔

"بیشہ بادشاہے، بادشاہ ء کٹشہ مندے۔ مندشتومزن بیشہ اودراشت چکاں مچیہ لیو کشتئی۔ روشے یک پخیرے پیزاغنت او بادشاہ ء جننگ ء برغانینت۔ اوچکاں صلاح کتہ کہ میں کس ء حال دغنی نہرانت۔ ہر کس چپ چچی ء وتی لوغ ء شٹہ۔ بیگاہ واہو بیشہ بادشاہ ء جننگ گارانت۔ کس ء ڈس نہ داش۔ بیاناملیں پخیر ایسی ء برغاننت۔ مزائیں کونسے ء اوڈاپخیر وٹ دی اوتاکئی آٹ۔ سری جہٹے روش ء مند ء گریبہ، نیٹ بلیں شٹو ہیلاک بیشہ۔ روشے پخیر در کفغانینت در اسغناں مچ

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ: پُشدر، جیرہ، گیشوار حامد علی بلوچ

کنغا نینت او آرغا بادشاہء جنگ ۽ گادہی دنیغا نینت۔ سری روش ۽ وہمی ۽ نیٹ آباد شاہی جنگ
آش۔ بازیں دو نہواں ایشی رنگ اصل سیاہ ترینتہ پخیر ایشی پخیری چولائے گرادنیغا نینت اودیم
داشٹی شہر ۽ کہ برامباں شوٹنگ منڈ ۽ امب زڑ تو شہر ۽ آرتغت۔ برغانینت وٹی لوغ ۽ دی
شوٹنگ نینت کس ۽ پچانیاڑتہ"۔ (مری، 42:1969)

حاجی عبدالقیوم ۽ آب رہندہ نبشتہ رہندہ:

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ جوڑینگ ۽ ہاترا واجہ عبدالقیوم ۽ جہدہ کوشش ہم ستا کرزانت۔ واجہ
عبدالقیوم ۽ آب رہندہ چہ سید سید ہاشمی ریفرنس لائبریری آب رہندہ نبشتہ رہندہ چہ کئے جتاننت۔ بلئے حاجی
عبدالقیوم ہم بلوچی ۽ آبان ۽ سانس رہندہ گیشینگ ۽ جہدہ نہ کرتگ۔ حاجی عبدالقیوم ۽ رد ۽ بند دا تگمیں آب چوے
ڈول ۽ آنت۔

"اب پت ت ج ج ح خ د ڈ ز ر ژ ش ف غ ک گ ل م ن وہ ۽ ی ۽"۔ حاجی عبدالقیوم ۽ گوٹنگ
انت کہ بلوچی ۽ آب ہمیش آنت۔ بلئے واجہ ۽ گے پد ر نہ کرتگ کہ بلوچی آب رہندہ تھا "ص ض ط ظ ۽ ق"
پرچہ کش اتگ آنت۔ اگاں اے عربی ۽ آب آنت گڑا "خ ف ۽ غ" ہم عربی ۽ آب آنت گڑا اے ہم درکنگ بہ
بنت۔ بلئے اے آب زورگ بوتگ آنت۔ اگاں اے مس بلوچانی دپ ۽ سبک انت ۽ "ص ض ط ظ ۽ ق" گران
آنت گڑا ہما بلوچی نام کہ پھکیں عربی آنت ۽ چہ "ص ض ط ظ ۽ ق" ۽ بندات بنت گڑا ایشاں چون کنسے؟

واجہ عبدالقیوم "آئی ۽ آئی ۽" فرق ۽ گیشنان ۽ گوٹیت کہ بازیں مرد اے دویمانی فرق نہ کنت بلئے مارا
چارگ لوٹیت کہ "آئی ۽ آئی ۽" زیادہ ہی انت کہ باند انت کار مرز مہ بیت۔ آایشانی مثالان چوش دنت۔

فعل متعدی (آئی: آئی: آئی نبشتہ کرت، آئی جت، حالت اضافی (genitive or passive)
(case) آئی: اے کتاب آئی انت، آئی نام گشاد انت۔ حالت ظرفی و مکانی (dative/locative)
(case) آئی: آئی نیمگامرو، کتاب ۽ آئی سرا ایرکن۔

بلوچی آب رہندۂ نبشتہ رہند: پُشدر، جیڑہ ۽ گیشوار حامد علی بلوچ

دیمتر اواجہ گوشتیت کہ بازیں لبر ہوار نبشتہ بنت یلئے بازیں مردم ایشان بہر بہر ۽ نبشتہ کن انت کہ اے رہندرد انت۔ چوشکہ کہ انگریزی ۽ بازیں لبرزاں "Headmaster, Postmaster, cannot" ہواریں لبر انت ۽ ہواری ۽ نبشتہ بنت ۽ ایشان ۽ جتا جتا نبشتہ کنگ جو ان نہ انت ۽ ہے حساب ۽ بلوچی ۽ بازیں لبر انت کہ ہواری ۽ نبشتہ بنت، بلد انت کہ آیان ۽ ہم ہواری ۽ نبشتہ کنگ بیت۔

حاجی عبدالقیوم ۽ گوشتگ ۽ ردا نامگالان ۽ چو کارگالانی ڈول ۽ بدلینگ مہ بیت ۽ آینی دیما پہ preposition ہاترا ۽ "جنگ بیت دانکہ نامگال ۽ بندری ڈروشم بہ مانیت۔ ۽ کارگال ۽ دیما" ۽ نبشتہ مہ بیت، چوشکہ "آتی دپ ۽ چارگال انت، من مسیت ۽ روگاؤں"۔

واجہ دیمتر اگشتیت کہ "حالتِ فاعلی" ۽ تھا "کار مرز بیت ۽" ۽ ہمراہی ۽ "را" ہم کار مرز بیت، چوشکہ "چا کر چو کر ۽ راجت، آئی کتاب ۽ رادر بُرت ۽ تو آ کر پر چہ جنگائے۔ (عبدالقیوم، 2: 2002)

جندی پنام گال ۽ دیما باز مردم "۽" یے گیش کنت کہ ردانت۔ مثال ۽ جبر ۽ بازیں مردم "اسم ضمیر" ۽ چو نبشتہ کنگ "من، تر ۽ شمار"۔ اے ڈول نبشتہ کنگ ردانت ۽ اے چوش نبشتہ بہ بنت "منا، ترا، شمار" پر چہ کہ اگاں "۽ کار مرز بیت گڑا" جندی پنام گال "۽ ڈروشم بدل بیت ۽ اگاں" ۽ "ڈور بکن ۽ گڑا اے لبرانی ڈروشم چو اے وڑ ۽ بیت" من، تر، شمار "کہ اے وت جتا کنیں معانادار انت۔ چوشکہ کہ تر ۽ معانا "تریں چیز، ترین گد، یا تچ، ہما چیز کہ آئی آپ بہ لگیت کہ آئی تر گوشتگ "۽ شمار" حساب کنگ "۽ گوشتت، پمشکہ "اسم ضمیر" ۽ وقتی اصل ڈروشم ۽ نبشتہ کنگ جو ان تر انت۔

ہے ڈول ۽ حاجی عبدالقیوم گوشتیت کہ "حرف جار" وت لبر انت ۽ بلد انت کہ ایشانی ڈروشم بدلینگ مہ بیت، چوشکہ اردو ۽ تھا "اندر، باہر، اوپر، آگے، نیچے، پیچھے ۽ دگہ" ڈر ہا حرف ۽ جار انت ۽ ایشانی ڈروشم بدلینگ نہ بوتگ۔ ہے حساب ۽ بلوچی ۽ تھا "تھا، ڈتا، سرا، سربرا، دیما، پُشتا، راستا، چپا ۽ دگہ" ایشان ۽ "تہ، ڈن، ۽ سر، ۽ دیم، ۽ پُشت ۽ اردانت۔

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ پُشدر، جیڑہ گیشوار حامد علی بلوچ

مثالء جبرء، پاک ءوتی سرء بند، زہگ ءدیم ءشود، منی پُشت ء پُرنج۔ ادا ءء" یہ نامگال ءکار مرز بو نگا انت، پمیشکانامگال ءدیم ءء" جنگ المہانت۔ اگاں حرف جار ءدیم ءء" جنگ بیت گڑ آئی ڈروشم ستر ابراہیت۔ یہ درور بچارات، سچ ء سرء لکء کپ (کچور کے سر پر چڑھا جاؤ)، منی دیم ء بوشت (میرے منہ پر کھڑے ہو جاؤ)، آ منی پُشت ء پیدا ک انت (وہ میری پیٹھ پر آ رہا ہے)۔ پمیشکانامگال حرف جار ءدیم ءء" جنگ بیت گڑ آئی ڈروشم ء معانہر دو بدل بنت۔

دگہ یک گئے ایش انت کہ بلوچی ءتہا "Pronominal or indefinite Pronoun" است آنت، بلئے ایشان ء سانسنی رہندانی ردا گیشینگ نہ بوتگ۔ حاجی عبدالقیوم اے بابت ء نبشتہ کنت کہ اے بلوچی ء عربی ہر دوکاں کار مرز بنت۔ آ ایشی ء مثالاں چوش دنت۔ "جت لی ء شت، وارت آنت لی، بدے لی، توار لی کن بیت، سچے بوتگ لی"۔

اے رءء سید ء جہد گیشتر ستا کرزت، "لی" بازیں مردماں مان گیشینیت ء "لی" ء توار چو جب گندگ ء کسیت ء گیشتر ہند ء مگانی مردم ایشی ء آد اکر ت نہ کن آنت۔ سید ء ءے "گشتر انت۔" واجہ عبدالقیوم سید ء ءے "ء منیت کہ اے یہ یک مرد ءے، چیز ءے یا جا ہے ء ہا ترا کار مرز بیت، بلئے باز جاہ ء ایشی ء کار مرز ءدی کنگ۔ چوشکہ "من شتریں مرد ءے اول، تو شتریں مرد ءے، (عبدالقیوم، 2002:71) آشریں مرد ءے انت۔ (عبدالقیوم، 2002:2)

حاجی عبدالقیوم دیمتر اگوشتیت کہ یہ بلوچی زبان ء من اٹگیں (standard) آب رہندہ نبشتہ رہندے المہانت۔ آئی گوٹنگ انت منی گوں بلوچ زانیکار ء نبشتہ کاراں عرض انت کہ رختانی گالوار ء بلوچی زبان ء من اٹگیں گالوار بہ زور آنت ء گالوار ء تہا بلوچی لہزانک ء نبشتہ بکن آنت، پرچہ کہ اے گالوار اوگانستان، ایران، چاغی، خاران، نال، مشکے، جاؤ ء داں پمچگور ء گوٹنگ بیت۔ ایشی ء چہ ابید ایدگہ گالوارانی لہزن ء گالان ء زورگ بیت ء بلوچی زبان ء لہزانک ء راشاہگان کنگ بیت۔ واجہ دیمتر اڈرائینیت کہ رودراکتی شہا ء شوا، آئی ء آ نہی،

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ: پُشدر، جیڑہ گیشوار حامد علی بلوچ

آئیار آہنیار، وتار اوتار نبشتہ کن آنت، ہے حساب ء کچھ ء مردم "اٹا" جاہ ء "ما" کار مرزن کن آنت۔ "ما" فارسی ء تھا کار مرزیت بلندا نت کہ بلوچی ء تھا "اٹا" کار مرز بیت۔ (عبدالقیوم 2: 2002)

میر عاقل خان مینگل بلوچی زبان ء تہا نامداریں زبانزانتے ء جہت ء زانگ بیت۔ آئی بلوچی زبان ء سرا گوں زبان زانت عبدالرحمان بار کر ء یک بنداتی بُن رہندہ کتابے نبشتہ کر تگ کہ اے کتاب 1969ء انسٹیٹیوٹ آف اسلامک اسٹیڈیز بنگلہ یونیورسٹی، مونٹریال کیوبک، کینیڈا (Institute of Islamic Studies McGill University, Montréal Cubic, Canada) ء چہاپ ء شنگ بوٹگ۔ اے کتاب بُندرا "بلوچی ء بُنی" کتابے کہ پہ ہمار دمانی ہاترا انت کہ آنوک بلوچی وانگ ء نبشتہ کنگ ہیل کنگ ء آنت۔

اے کتاب ء تہا میر عاقل خان مینگل ء ہواریں نبشتہ رہندہ کار مرز کر تگ کہ اے رہندہ سید ء رہندہ انت، نہ حاجی عبدالقیوم ء، نہ گل خان نصیر ء نیکہ آزات جمال دینی ء نبشتہ رہندہ انت، بلکین کلبیں نبشتہ رہندہ انت ڈروشمے۔ میر عاقل خان مینگل وتی کتاب "A Course in Baluchi" ء تہا "شمے" ء "شمے" نبشتہ کنت۔ پہ یکے (singular) ء ہاترا سید ء رہندہ ء زوریت چوشکہ "آنگریزے، اے اسپے، اے گسے، آچکے، آڈر چکے ء ڈگہ (Barker and Mengal, 1969:50)

بلئے دومی جاہ ء میر عاقل خان وتی رہندہ انتی ہلاپ ء روت ء پہ یکے (singular) ء نبشتہ کنگ ء ہاترا "اے" کار مرز کنت چوشکہ "اے پاکستانیے، تو آمریکے اے (Barker and Mengal, 1969:51)" - میر عاقل خان مینگل یک (واحد) ء باز (جمع) ء فرق ء نہ گیشینیت چوشکہ "ما آوانی مردان، ما ایشانی زالبول آن، من بلوچے اُن"۔ ادا میر عاقل خان "ما" کار مرز کنگ ء انت ء دومی نیمگ ء زرخشانی گالوار کار مرز کنگ ء انت۔ میر عاقل خان مینگل "اے" ء جاہ ء "او، او" کار مرز کنت۔ (Barker and Mengal, 1969:51)

بلوچی آب رہندۂ نبشتہ رہند: پُشدر، جیڑہ ۽ گیشوار حامد علی بلوچ

حکیم بلوچ ۽ نبشتہ رہند:

حکیم بلوچ ۽ چہ بندات ۽ بگرداں روج ۽ مروچی نہ سید ۽ رہند ۽ سراتپاک کُرتگ، نہ حاجی عبدالقیوم ۽ نبشتہ رہند ۽، ۽ نیکہ ایدگہ رہندانی کہ آچہ بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، سید ظہور شاہ ہاشمی گوادر، بلوچستان اکیڈمی تربت ۽ دگہ ادارگانی نیمگ ۽ دیمائنگ انت۔ حکیم بلوچ ۽ وتی چند ۽ رہندے کہ آچہ ایدگہ بلوچی نبشتہ کنوکانی نبشتہ رہند ۽ چٹ جتا ۽ انت۔ حکیم بلوچ ۽ چھاپ ۽ شنگ بوتگلیں کتاب "ڈروش جتیں ارواح" ۽ آئی ماہتاک "بلوچیہ" ۽ نبشتہ رہند چہ ایدگہ ماہتاک ۽ حالتا کاں چٹ جتا ۽ انت۔ پہ ڈروراد اچارات۔

"مے آنوگیں صوبائی حکومت ناعربی شہ اولی تان دہمی جماعت مالازی قرار داتگ۔ بلے پہ بلوچی ۽ وائینگ ناآئی حکم ۽ قلم ۽ سیاہی حشک بوتگ انت۔ نہ برٹش بلوچستان نا، نہ ریاست قلات نا، اونہ بلوچستان سٹیٹس یونین نا پہ بلوچ ۽ قومی بلوچی زبان ناوانگ، وائینگ، نبشتہ کنگ یاریڈیوشنگ کنگ ۽ کارے کُرت۔ بلکیں رابرٹ سنڈیمن اولالہ ہیٹورام ونا آنگریزی پہ اسپیت پوسٹیں حاکماں او اُردوپہ دیسی ماتحت و بابواں وتی ورنیکولر زبان جوڑ کُرت کہ اے دوئیں تنے وہدی ہماڈولا، ہمارنگا و ہماپیما جاری انت۔ بزبان "قصہ زمین بر سر زمین" دیمانہ شت۔ البتہ کراچی نا کہ 1951 و 52 نا کہ اوداں ریڈیو پاکستان کراچی نا وتی پروگرام شروع کُرت انت۔ گڑا کراچی و ملک ۽ ایندگہ ادیب، شاعر و شعرگش و گُشنڈہاں یک جا ویک ہند بوتگ ۽ یک دیون جاہے رست" (بلوچ، 2011:35)

سید ۽ آب رہند ۽ نبشتہ رہند:

بلوچی زبان ۽ نبشتہ رہند ۽ جوڑ کنگ ۽ آئی ارا سانسسی رنگے ۽ دیمائنگ ۽ سید ۽ مزینیں کردے۔ بلوچی زبان ۽ تہا سید اولی نام انت کہ آئی مزینیں جہد ۽ چکانسری ۽ پد بلوچی زبان ۽ ایک نبشتہ رہندے داتگ کہ مروچی بلوچی زبان ۽ ہمائی ۽ نبشتہ رہند ۽ نبشتہ کنگ بوتگ انت۔ اے گپ راستے کہ دنیا ۽ تہا چچ مردم کامل ۽ سرجم نہ انت۔

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ: پُشدر، جیرہ، گیشوار حامد علی بلوچ

ہے حساب سیدہ ہم وقتی وس ءواک ء بلوچی زبان ء را نبشتہ ء ڈروشم ء دیما آر نگا یک نبشتہ رہندے دیما آورتگ۔

سیدہ رہندہ سرائنگد ہم کنگ بوتگ کہ اے رہندہ بلوچی زبان ء نبشتہ رہندہ لوٹ ء گزاراں پیلو کرت نہ کنت۔ مارا اداچارگ لوٹیت کہ آکچام نقص ء کمی آنت کہ آبلوچی زبان ء نبشتہ رہندہ لوٹ ء گزاراں پیلو کرت نہ کن آنت۔

گلاں چہ گیش سیدہ رد ء بنددا تگیں آبانی سرازبان زانت نگد کن آنت ء آبانی رد ء بندہ سرائتپاک نہ کن آنت۔ چوشمکہ سیدہ بلوچی ء آب بلوچی ء بندنی ء کچی گالوار ء توار رہندانی رد ء گیشنگ آنت ء ایدگہ گالوار کلمے ڈالچار کرجتگت پیشکہ سیدہ نبشتہ رہندہ مروچی یں نبشتہ رہندہ لوٹ ء گزاراں پیلو کرت نہ کنت۔

سیدہ رد ء بنددا تگیں آب چو اے ڈول ء آنت۔

"اب پت ٹ ج ج ڈر ژ ژ س ش ک گ ل م ن وہ (ہ) ے"۔

سیدہ گوٹنگ انت کہ ما "ش ح ذ ص ض ط ظ ع ق" ء گالاں نہ زور ایں پرچہ کہ اے پمکیں عربی ء آب آنت ء ایشان ء بیدہ عرباں دگہ چ کس گوشت نہ کنت ء نیکہ تواران اش گیشنت کنت۔ سیدہ میتر آشیت کہ دگہ سے آب آنت کہ ایشاں پارسی ء عربی ہر دو شیریدار آنت۔ آب "خ، ف، غ" آنت۔ سیدہ آبانی مثال گوں لبرزاں چو اے ڈول ء اٹگ آنت، چوشمکہ پہ "خ" ء خشت، خاک، بخت، خریدن، خوشستن ء پہ "ف" ء مفت، گفتار، رفتن، فردا، فراوان ء پہ "غ" ء ایغ، بغل، کوربانہ، مرغ ء مرغ۔

سیدہ گتگ انت کہ ماں بلوچی ء اے ہر ڈواز دہیں آب کار مرزنہ بنت۔ سیدہ گتگ ء ردا پارسی ء "خ" بلوچی ء ہر وہد "ہ" بیت ء ہر ہمالبر کہ گوں پارسی ء "خ" ء نبشتہ بنت آبلوچی ء تھا گوں "ہ" ء نبشتہ بنت۔ چوشمکہ خشت، بخت، تخت، خاک ء پختہ ء بلوچی ہشت، بہت، تہت، ہاک ء پختہ آنت۔ ہے حساب ء اگاں پارسی ء تھا ہے "خ" گوں "و" ء یکجاہ انت ء گال ء بنگج ء اٹگ۔ ایشی ء میں بلوچی ء گالوارانی تھا گیشتر "خ" پمک دوردینگ بیت ء تہنا "و" زورگ بیت۔ چوش کہ خوش، خوشدل، خود، خواہش ء بلوچی ء خوش، وشدل، وت ء واہشت۔

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ پُشدر، جیرہ گیشوار حامد علی بلوچ

سید ء گشگ ء ردپارسی ء "غ" مٹ بلوچی ء "گ" انت۔ چوشکہ "بغل ء مرغ" ء بدل "بگل ء مرگ" انت۔ ہے رنگ ء پارسی ء "ف" ء بلوچی ء "پ" چوشکہ گفتار، مفتہ، رُفت بلوچی ء تہاگتار، مہتہ ء رُپت بنت۔ دیمتر اسید آ بانی بابت ء گشیت کہ

"من چہ اے گپ ء زاننگار نیاں کہ بلوچستان ء باز جاگہ ء ہے سیں آب بزاں "خ، ف ء غ" کار مرد کنگ ء انت۔ بلے ایش ء دگہ ہر آ بے کہ بلوچی ء تہ ء نیست انت اے ڈرست ہما ہمسائگیں زبانی سوگات انت کہ مارادیک بوتگ انت۔ ادا اے بُن گپ ء سراچ گپ جنگی نہ انت۔ من انچک لازم گشاں کہ آجاگہاں کہ اے سیں آب "خ، ف ء غ" کار مرد بوگ ء انت ہم ردیں رہندہ ء کار مرد بوگ ء انت کہ چہ ایشانی کار مرد ء جاوہر ء زانگ بیت کہ یہ زور مئے سرء مشگ بوتگ انت"۔ (ہاشمی، 2000:2)

سید ہاشمی دیمتر اگو شیت کہ "اگاں "خ" ء آب بلوچی ء تہا بہ بوتیں گڑا باند انت کہ ایشی ء وتا پہ جوانی وتی بُندریں زبان ء گالاں بہ ر سیتیں انت۔ بلے "آخنگ، بوخنگ، نُسخان ء نوخ" ء رنگیں گالاں دلگوش بہ کن کہ ایشانی تہ ء "خ" ء آب زورگ ء مان دیک بوتگ۔ "آخنگ ء بوخنگ" ء پارسی رنگ گار انت۔ "نُسخان" عربی ء نقصان انت کہ پَرے ہال ء رستگ ء ہے رنگ ء نوک ء "ک" "پہ" "خ" ء بدل کُرتگ۔ ہے رنگ ء "پ" ء گالوار ہم باز جاگہ ء "پہ" کنگ بوتگ چوشکہ پُھر، پُھر (phur) پھوپٹ (phopat) ء گال انت۔ ابید چہ آگالاں کہ آیانی تہ ء "ف" چو کہ پارسی ء کار مرد انت۔ پد ء انچیں گالانی تہ ء "ف" ء جند ہم "پہ" کُرتگ۔ چہ اے آباں "خ ء غ" پشٹوز بان ء داد انت ء "پہ" اسدھی جاگی ء سراچی زبانی سوگات انت۔ (ہاشمی، 2000:3)

سید وتی گپ ء دیمبارت ء گشیت کہ "البت چوشیں عربی ء پارسی گال باز ہست انت کہ آیاں چہ ہے ڈواز دہیں آباں یکے یا کہ گیشتر مان انت ء پد ء ہے گال بلوچی ء ہم کار مرد بیگ ء انت۔ پارسی ء بازیں گالے ء بلوچی وت بُندہ ء شریدار انت۔ بلے عربی گالاں گوں عربی آباں ماں بلوچی ء کار مرد کنگ راست نہ بیت کہ گالوار اش

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ: پُشدر، جیرہ، گیشوار حامد علی بلوچ

پہک رد بیت اگاں مالے رنگیں عربی پارسا گالاں ایثانی بندریں رنگ ماں بلوچی ءبہ نبیسیں چہ ڈرستان ءپیسر انچوش کہ گشنگ بوتگ گالواراش راست نہ بیت ءدومی ایش انت کہ گڑا بلوچی زبان یا بلوچی پشت نہ کپیت۔ پمیشکامہے گالاں بلوچی رہندہ گالوار ءبہ نبیسیں۔ (ہاشمی، 2000:3)

سید ء آب رہندہ تہا نقص:

سید ء آب رہندہ تہا اولی نقص ایش انت کہ آئی بلوچی ء ہا آبان ء زرتگ کہ ایو کا توار رہندہ ردا مکران ء خاص بندی دگ ء مردم ءے گشت کن انت ء بلوچستان ء اید گہ ہند ء دگ ء آسانی توار پشت کپ انت۔ سید آب رہندہ تہا دومی نقص ایش انت کہ آئی عربی ء نہ (9) آبان ء پرے ہا تراکش اتگ کہ بلوچ اے آسانی تواراں گشت نہ کن انت، بلئے اے گپ راست نہ انت۔ پرچہ کہ بلوچستان یک پراہ ء شاہگانیں گلز مینے ء آئی ہند ء سیمسر ہمنکس مزن کہ آئی ء زبان ء تہا جتا جنیں گالانی توار است انت۔ پدا دومی گپ ایش انت کہ بلوچی زبان ء تہا عربی زبان ء ہمنکس لبر پُترتگ کہ آیان ء گشنگ باز زور لوٹیت ء اگاں اے لبر گشنگ ببت گڑا زبان باز لا گربیت پرچہ کہ عبادت، نیکر اہی پنت ء شون ء اسلام ء بابت ء ہرچی کہ گپ است انت ڈر ہا عربی ء لبر انت۔

سید آب رہندہ تہا سیمی نقص ایش انت کہ آئی بلوچی زبان ء کلس گالواراں ء نہ ونگ ء آبان ء گیشنگ ء جہد نہ کُرتگ۔ سید ء گوٹنگ ء ردا کہ رودراتکی بلوچی ء "ہ" ء توار چہ سند ہی، سرانگی ء جائگی ء زرتگ انت۔ اے گپ ادا چارگ لوٹیت کہ ہے "ہ" ء توار سنسکرت ء تہا ہم است انت ء بلکل رودراتکی بلوچی ء "ہ" ء ہمگونگ انت۔ اے جبر راست انت کہ باز جاہاں رودراتکی بلوچی گالوار ء تہا گیشیں "ہ" کار مرز بوتگ کہ آگوں بلوچی ء تواراں ہمدپ ء ہمگونگ نہ انت ء نیکہ مئیل ورا انت۔

سید آب رہندہ تہا چارمی نقص ایش انت آئی دگہ سے آب بزاں "خ، ف، غ" ء بابت ء گشنگ کہ اے آباں پارسا ء عربی شریدار انت ء اے بلوچی ء نہ انت۔ بلئے اگاں زبان دپتر ء رہندانی ردا چارگ بیت گڑا اے گپ پدربیت کہ بلوچی چواوستا، کوہنیں پارسا ء مادی زبان ء ڈولیں کوہنیں زبانے ء بلوچی ء تہا بازیں توار است

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ: پُشدر، جیڑہ گیشوار حامد علی بلوچ

آنت کہ آگول اوستاز بانء ہدپ آنت۔ بلوچی ء تھا "ف، خ ء غ" ء توار بوتگ آنت، بلئے و ہدء دیرئی ء سبب ء اے آبانی توار بدل بوتگ آنت۔ کو نہیں بلوچی ء تھا "ف ء پ" ء جتائیں توار بوتگ آنت ء پہ جتائیں گالاں کار مرز بوتگ آنت۔ ہے حساب ء "خ" ء توار ہم بوتگ۔ "خ" ایو کا عربی ء پارسی آ بے نہ آنت۔ بلکیں پارسی ء اصل "خ" ء توار چہ عربی ء "خ" ء توار ء جتائے ء ہے کو نہیں "خ" کہ پارسی ء اوستاء بوتگ آنت، ہے "خ" بلوچی ء بوتگ۔ سیدء گتگ ء ردا کہ "غ" عربی نیگ آنت راست گشیت کہ اے "غ" کہ انوں پارسی ء تھا است آنت بے شک عربی نیگ آنت ء اے "غ" ء بلوچی، اوستاء کو نہیں پارسی ء توار بدل کر تگ۔

بلے، کنے، کے:

سید رہندہ ردا اے گال ہے ڈول نبشتہ بنت۔ بلئے ادا سیدوتی گشنگیں گپاں وت رد کننگ ء آنت۔ پرچہ کہ سیدء گتگ ء ردا ہر لہزء کہ گڈسرا "اے" کنیت آنت آ "اے، ey" ء توار ء دنت "اے ay" ء توار ء نہ دنت۔ سیدء "اے" پہ یکے ء (Singular) کار مرد کر تگ، باند آنت اے لہز بلئے، کنئے ء کنئے نبشتہ بنت کہ توار رہندہ ردا گیش آنت۔

کار گالانی (verbs) ء نام گالانی (nouns) توار گیشوار گ:

کار گال ء نام گال دو جتائیں چیز آنت کہ اے جتائیں ڈولاں نبشتہ بنت، بلئے برشن ء گپ ایش آنت کہ مئے نبشتہ کار ء زانکار کار گال ء نام گالاں یڈول نبشتہ کننگ ء چک ء پد نہ بنت۔ دنیاء ہج ز بانانی تھا اے رہندہ نیست آنت کہ کار گال ء نام گال یڈول نبشتہ بنت۔ بلئے بلوچی ء تھا کار گال ء نام گال یڈول نبشتہ بو نکا آنت کہ اے رہندہ ردا آنت ء اے رہندہ ایو کا بلوچی ء نودر براں مان گیشینیت، بلکیں ہما ڈری ز بانانی مردم کہ بلوچی ء وانگ ء ہیل کننگ لوٹ آنت پر آہان بلوچی نبشتہ ء ہیل کننگ باز مشکل بیت۔

ادا لہنتیں درور چو اے ڈول ء آنت۔ جنگ، کنگ، رُنگ، ءوگہ بازیں لہز است آنت کہ مروچی باندا یڈول نبشتہ بو رگا آنت۔ بُندر اے سید رہندہ آنت بلئے اے رہندہ ء کار مرز کنوکان ء معلوم نہ آنت کہ

بلوچی آب رہندۂ نبشتہ رہبند: پُشدر، جیرہ ۽ گیشوار حامد علی بلوچ

کارگال ۽ نامگال چون نبشتہ بنت۔ اگاں اے لبران بچارے گڑا اے گپ پڈر بیت کہ ہر یک لبرے پہ کارگال ۽ جتاںیں توارے داریت ۽ پہ نامگال ۽ جتاںیں توارے داریت۔ ادازا نگ نہ بیت کہ اے کارگال آنت یا نامگال آنت۔ اگاں توار رہبند ۽ ردا چارگ بیت گڑا باند آنت اے ڈولیں لبر گیشینگ نہ بنت۔ چوشکہ، جنگ: (jang) بزاں مڑ ۽ جنگ، جنگ ۽ چوپ، مڑائی۔ اے لبران انا مگال (noun) آنت۔ جنگ (janag) بزاں چیزے ۽ راجنگ، لٹ ۽ سراجنگ، یا پہ مُشت جنگ۔ اے کارگال (verb) آنت۔ کنگ (kang) مرگے ۽ نام آنت کہ ادا نامگال آنت۔ باند آنت ہے ڈول نبشتہ بیت گتر آنت۔ کنگ (kanag) اے کارگال آنت ۽ توار رہبند ۽ ردا چہ بزر ۽ نامگال ۽ جتا آنت۔ اگاں ایشرا "کنگ" ۽ جاہ ۽ "کنگ" نبشتہ بیت گتر آنت،

رنگ: (rung) بزاں ہما دلوت کہ چک لے نیست ۽ آلیں ہم نہ بیت۔ (عبدالقیوم، 20:2004) رنگ (runag) بزاں ڈگار ۽ کشار ۽ کہ جریدگ بیت بڑ آنت لے، ہے کار ۽ رنگ گوش آنت (عبدالقیوم، 12:2004) ۽ باند آنت ہے ڈول نبشتہ بیت۔ حاجی عبدالقیوم ۽ گوئیگ ۽ ردا کارگال چو اے ڈول نبشتہ بہ بنت، جنگ، کنگ، ورنگ، سندنگ، تچنگ، کپنگ، مرنگ، نندنگ، رونگ، دینگ، کنزنگ، ڈرنجنگ، ڈزنگ، سرنگ، کندنگ، رندنگ ۽ دگ۔ بزاں کارگال ۽ تہا توار ۽ پڈر کنگ ۽ آلم آنت کہ چہ نامگال ۽ جتاںیں ڈولے ۽ نبشتہ بیت۔ (عبدالقیوم، 12:2004)

۽، ۽، ۽:

بلوچی نبشتہ رہبند ۽ تہا "۽، ۽، ۽" ۽ جیرہ ہم بستار کرزیت۔ تینگانا نبشتہ کنوکانی مزنیں کسا سے سر پد نہ آنت کہ "۽، ۽، ۽" اکجام جاہ ۽، چون کار مرزیت۔ "۽، ۽، ۽" ۽ باروا 1953 ۽ بلوچی زبان ۽ سرچمگ کراچی ۽ بلد کارانی دیوانے بوت ۽ پدا 1955 ۽ مگسی ہاوس ۽ دگ دیوانے ہم بر جاہ دارگ بوت ۽ ایشی ۽ تہا اے سیں گال منگ بوت آنت۔ (ہاشمی، 50:1962)

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ: پُشدر، جیرہہ گیشوار حامد علی بلوچ

اے دیوان ء تہاسید ء "ء" ء درور پیش کُرت انت۔ چوشکہ "کتاب بیار۔ کتابا بیار ء کتاب ء بیار، آئی گشت کہ کتاب ء بیار رہندہ ردا جوان ترانت"۔ واجہ دیمتر نبشتہ کنت کہ لہتیں مردم اے گالاں پہ زانت رد نہیں انت۔

پہ درور: دیم ء برو "اے گال ء باز مردم پہ نزا نیکاری "دیما برو" نہیں ایت۔ "دیما" ء گال رد انت۔ اے گال ء تہا "دیم ء" دو گال انت۔ باند انت اے چوش نبشتہ کنگ بہ بنت "دیم ء برو"۔ (ہاشمی، 15:1962)

بلئے سید گوں دلجمی ء نبشتہ نہ کنت ء ثبوت نہ دنت کہ وانوک دلجم بنت۔ باند و ہمیش ات کہ سید ہاشمی سانسنی رہندانی ردا درور ء مثال پیش بداشتیں، بلئے سید ہاشمی ء گپ کپی چندی ء ناسرجم انت۔ اے بابت حاجی عبدالقیوم ء باز جوانیں مثال ء درور پیش کُرتگ انت کہ ستا ء بستار کر زانت۔ حاجی عبدالقیوم نبشتہ کنت کہ "ء" جنگ ء پیسر مارا چارگی انت کہ لبر نامگا لے (noun)، کارگا لے (verb)، یا کار گونگے (infinitive)۔ اگاں نامگا لے گرا آئی ء دیما "ء" بیت ء اگاں کارگا لے گرا باند انت کہ آئی ء دیما "الف" جنگ بیت۔ آاے بابت ء لہتیں درور چوش پیش کنت۔

۱۔ دیما برو، ۲۔ دیم ء بشود

ادا "دیم" یک جا ہے نامگال انت ء دومی جاہ ء کارگا ل انت۔ "دیما برو" ء "دیم" نامگال نہ انت ہے ہا ترا ادا "الف" جنگی انت۔ ء دیم ء بشود ء "دیم" نامگال انت پیمیشکا "دیم ء" نبشتہ بیت گتر انت۔ من واجہ عبدالقیوم ء گپانی سراتپاک کناں کہ نامگال ء چہ پد "ء" جنگ بیت ء نامگال گونگ ء دیما ہم "ء" جنگ بیت بزائ دیما برو، ء دیم ء بشود جتا جتا نبشتہ کنگ بہ بنت۔ "ء" گال ہم چو "ء" ء نوک آور تگیں گالے ء ایشی ء آرتگ ء سکین ہا انت کہ "ء" بو تگ (عبدالقیوم، 20-12:2004)۔

بلوچی آب رہندۂ نبشتہ رہند: پُشدر، جیرہ، گیشوار حامد علی بلوچ

سید ہاشمی اے گال ۽ سرائگلیں زانکار تپاک کن انت ۽ کس ۽ انکارے نیست پر چاکہ "۽" گال پہ بلوچی زبان ۽ نبشتہ رہند ۽ بچ وڑیں جنجال ۽ مشکلے پیدا ک نہ کنت ۽ استیں دور ۽ ہر یک نبشتہ کنو کے اے گال ۽ بید ۽ عذرے ۽ نبشتہ کنت۔

" ۽" گونگیں دگہ گالے کہ "۽" انت۔ اے گال تاں روچ ۽ مروچی پہ نبشتہ کنو کاں بازیں جنجال پیدا ک کنتگانہ۔ "۽" ۽ بابت ۽ بلوچ کو اس ۽ زبانتاں جتا جتا میں رہند پیش کن انت۔ سید ہاشمی گشیت کہ اے گال بلوچی زبان ۽ "و" یا "واو" ۽ توار نہ دنت۔ مس بلوچی ۽ ماے گال ۽ ہر وہد "۽" گشیں۔ ابید چہ ایشی ۽ کہ اے گال گپانی تہاد و دگہ گالاں و ت ماں و ت ہمگر چ کنت۔ اے گپانی ۽ بنگیجاں ہم کئیت۔ ۽ ہے گپ ۽ بنگیچ ۽ ہم "وا" یا کہ "واو" گوئنگ نہ بیت بلکیں "۽" گوئنگ بیت۔ دومی پدایش انت کہ "وا" ۽ چند گوں و تی ہے گالوار ۽ بلوچی ۽ جتا میں گالے کہ و تی جتا میں بزانت ۽ دنت۔ (ہاشمی، 1962:29)

ادا ۽ "۽" گوں "۽" ۽ ہمراہ کنتگ راست نہ بیت چیا کہ "۽" ۽ "۽" preposition "انت ۽" ۽ "conjunction انت۔ اگاں سید اے بنیاد ۽ و تی گپ ایر کرمگ کہ سینانی تہا ہمزہ است انت تہ اے ہم رد انت۔ اگاں چو بیت تا باندا روچ کیے در کئیت "اے" "آ" ۽ لبران ۽ "الف، ۽" ۽ نبشتہ کنت ۽ اید گرانی چارمی ۽ پنجمی ہمراہ اش گوئیت۔ "وا" ۽ "۽" ۽ "دیم" ۽ "دیم" ۽ دیم کنتگ ۽ چہ پیدا اور بیت کہ "وا" شر تر انت۔ باز مردمانی خیال ۽ زبان ۽ تہا یک رواج کنتگیں چیزے ۽ سُرینگ پہ زبان ۽ تاوان انت، یلئے منی خیال ۽ چوش نہ انت۔ پہ زبان ۽ ارزان کنتگ ۽ اے ڈولیں فاندگی ایس گپ ۽ تران باندا انت کہ بہ بنت۔ (ہاشمی، 1962:50)

بلوچی زبان ۽ نبشتہ رہند ۽ تہا "۽" گال بچ معانانہ دنت ۽ ناں ایشرا یک گالے ۽ بستار ۽ زانگ بیت۔ باندا انت ایشرادر کنتگ بیت ۽ ایشی ۽ جاہ ۽ "وا" کار مرز کنتگ بیت جوان تر انت ۽ نبشتہ رہند ۽ ڈولدار کنت۔ بلوچی نبشتہ رہند ۽ باروا بلوچی لبران ۽ شاعر واجہ غنی پہوال و تی نبشتا نکے ۽ تہا چوش گشیت "بلوچی رسم الخط ۽ گیشوار ۽ سرشون ۽ اہم ترین ہر کہ چد ۽ پیش اے نیمگ ۽ دلگوش دیک نہ بیتگ۔ آایش انت کہ بلوچی یک

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ: پُشدر، جیرہ، گیشوار حامد علی بلوچ

کیں vowel Sensitive " این زبانی۔ چوشمک: سر، سُر، شُر، شِر، شیر، شیر، شیمُر، شور، شور شور۔ گل، گل، گل۔ چل، چل، چل۔ شل، شل، شل یا ڈکٹ، ڈکٹ، ڈکٹ۔ ڈگہ بازیں لبرز آست آنت کہ تنہا یک کشابے (vowel) ءِ سراتی ماناهاں مٹ کن آنت۔ پد، پاد۔ سر، سارءِ تہا سچا یا کہ کشگ، کشگ، کشگ ءِ بگند تنہا یک کشابے لبرزءِ جندءِ ماناهاں چٹ مٹین ایت، مئے انوگیں نبشتہ رہندہ مستریں نزوری یا جیرہ وت ہمیش ایت آ بلوچی ءِ اولال یا کشاباں ڈر کت یا پڈر کت نہ کنت۔ پہ ڈرا جیں کشابانی (اولانی) زاہر کنگ ءِ (شیر، شیر، شیر) یا کہ (دور، دُور، دُور) مایکیں کشاب (اول) ءِ رادو و نشان پر کنیں دانکہ مئے توار سہر ایت بکت۔ بلے نا، ہج رنگ ءِ درانگا نہ بیت۔ عربی ءِ فارسی نبشتہ رہندہ تہا کشاب (اول) ءِ بستار یا آرزشت پڑے ہر پڈر بیت اودا کشابانی (اولانی) جند جتائیں حرف لیگ نہ بنت۔ بلکیں گیشین نشان زانگ بنت کہ عربی، فارسی ءِ اردو ءِ ایشانی جنگ ءِ ضرورت ہم نہ انت۔

(عبدالقیوم، 22:2004)

اردو والاگاں "تم" ءِ "سرا" پیش "جنت یا نہ جنت بلے وانگ ءِ زانگ بیت۔ بلے بلوچی ءِ چونہ انت چیا کہ ٹک، ٹک، ٹک ءِ سرءِ زبر، زیر ءِ پیش جنگ مد بیت چٹ زانگ نہ بنت، ہمے رنگ ءِ مٹ ءِ لبرزءِ ڈگہ بازینے آست آنت۔ نوں کہ وہدے گپ نبشتہ رہندہ سرءِ کیت گڈا اے گپ رومن ساچیت ناں کہ عربی/فارسی ءِ نیکہ ہندی ءِ بنگالی (انچو کہ بازین سنگتے ءِ سلاہ دانگ) بلوچی توار رہندہ حاسیں گرءِ دار عربی/فارسی یاد و ییناں گوں گیش ایت نہ کن آنت۔ ہمے سبب انت کہ دوئیں اسکر پٹانی ٹوک ءِ نزوری پڈریں رنگے ءِ گندگ بنت۔

اے درگتہ اے ہر زانگ آلی انت کہ لسانیات ءِ رد ایک زبانی ءِ اسکر پٹ ءِ ٹینگ ءِ پیش لازم انت کہ ہما زبان ءِ سر جمیں گالورانی سر لسانیات ءِ علم ءِ سر شون ءِ سر جم ءِ کار کنگ بہ بنت، دومی ہما زبان ءِ توار رہندہ سر لسانیات ءِ علم ءِ رد امین این کار ہم سر جم کنگ بہ بنت (پہوال؟)

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ پُشدر، جیڑہ گیشوار حامد علی بلوچ

”بلوچی رسم الخط کے مسئلہ کے تجزیہ و تحلیل سے پہلے میں چاہوں گا کہ اُن اسباب کی طرف آپکی توجہ مبذول کراوں، جس کے باعث یہ مسئلہ آج تک حل نہیں ہو سکا ہے۔ میر نظر میں جو ناکامی ہوئی ہے اس کے اسباب یہ ہیں۔

۱۔ لسانیات کے اس مخصوص شعبے میں جو قابلیت اور اہلیت درکار ہے، ہمارے اہل علم و قلم میں اس کا فقدان ہے۔ بلکہ یہ کہا جائے تو بیجا نہ ہوگا کہ گزشتہ نصف صدی میں ایک ہی ایسا اہل قلم سامنے نہیں آیا جو اس شعبے کے جملہ اکیڈمک تقاضوں کو پورا کرتا ہو۔

۲۔ اس علمی و سائنسی مسئلہ کے بارے میں ہمارا رویہ اور اپروچ غیر علمی اور غیر حقیقت پسندانہ رہا ہے۔

۳۔ یہ خالصتا علمی و سائنسی معاملہ جذباتی رنگ اختیار کر گیا ہے۔ جس سے ہمارا اہل قلم طبقہ نفسیاتی الجھناؤ کا شکار ہو کر متعدد حصوں میں تقسیم ہو چکا ہے۔ اب سوال یہ پیدا ہوتا ہے کہ سید ظہور شاہ ہاشمی کے تجویز کردہ رسم الخط پر اجماع (CONCENSUS) کیوں نہ ہو سکا۔ اس کی بنیادی وجہ میری نظر میں بلوچی حروف تہجی سے عربی حروف کا اخراج ہے۔ سید صاحب کے اس فیصلے سے بلوچی قلم کار دو واضح گروہوں میں تقسیم ہو گئے۔

یہ میری نئی تلی رائے ہے کہ اگر سید صاحب عربی حروف کو بلوچی کے حروف ابجد سے نہ نکالتے، تو اُن کے مجوزہ رسم الخط کو قبولیت عام ہو چکی ہوتی۔ اس بارے میں سید صاحب کا استدلال یہ ہے کہ عربی کے یہ اصوات چونکہ بلوچی میں ناپید ہیں لہذا بلوچی کے حروف ابجد میں شامل کرنا غیر ضروری اور غیر فطری ہے۔ میں اس بارے میں چند معروضات پیش کرنا چاہوں گا جو یہ ہیں۔

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ پُشدر، جیڑہ گیشوار حامد علی بلوچ

۱۔ بہت ممکن ہے کہ عہد عتیق میں یہ اصوات بلوچی کا حصہ نہ رہی ہوں لیکن اس کے تاریخی یا تحریری شواہد ہی موجود نہیں۔ لہذا اے محض ایک hypothesis یا مفروضہ قرار دیا جاسکتا ہے۔ اور علمی اور معروضی مسائل میں مفروضہ قابل اعتناء نہیں۔

۲۔ ساتویں صدی عیسوی کے بعد اسلام کے پھیلاؤ کے ساتھ مفتوحہ علاقوں میں مقامی زبانوں پر عربی کا اثر نفوذ ایک قدرتی امر قرار دیا جاسکتا ہے۔ چنانچہ فارسی اور بلوچی اس اثر سے محفوظ نہ رہ سکیں۔ اس میں وثوق کا عنصر اس لیے غالب ہے کہ اسلامی تعلیمات کے دو بنیادی سرچشمے قرآن پاک اور احادیث شریف ہیں جو عربی میں ہیں۔ اس کے علاوہ نماز پنجگانہ بھی عربی میں ادا کی جاتی ہے۔ یہ ایک ایسی حقیقت ہے جسے عموماً نظر انداز کیا جاتا ہے۔

۳۔ ایک اور بات جو خاص طور پر نوٹ کرنے کے قابل ہے، وہ یہ ہے کہ تعلیم یافتہ طبقہ میں عربی اصوات بالعموم نمایاں طور پر ظاہر ہو جاتی ہیں۔ ان کی حاصل کردہ تعلیم خواہ دینی ہو یا دنیوی۔

۴۔ مکران سے ماوراء علاقہ جو کوہ سلیمان کے دامن تک پھیلا ہوا ہے، وہاں کے مقامی لہجوں میں عربی اصوات شد و مد کیساتھ موجود ہیں (من بیگ ء اے گپ ء سراتپاک نہ کناں، اے بابت ء من بلوچی توار زانتی ء تہا ستر جمیں رنگے ء نبشتہ کُرتگ

۵۔ یہ بھی ایک با قابل تردید حقیقت ہے جو بلوچ ایرانی بلوچستان میں رہتے ہیں ان کی زبان میں فارسی کے ذریعے داخل ہونے والی عربی اصوات نمایاں طور پر موجود ہیں، اسی طرح خلیجی ریاستوں میں رہنے والے بلوچوں کی زبان میں بھی عربی اصوات واضح طور پر موجود ہیں۔

۶۔ اسی تناظر میں کراچی سمیت سندھ میں آباد بلوچوں کے تمام لہجوں میں یہ اصوات نمایاں طور پر موجود ہیں۔

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ: پُشدر، جیڑہ، گیشوار حامد علی بلوچ

میری تجویز ہے کہ سید ظہور شاہ ہاشمی کے رسم الخط میں عربی حروف کو ملا کر اسے اختیار کیا جائے۔ اس بارے میں میرا دلائل یہ ہیں۔

۱۔ بلوچستان اور بلوچستان سے باہر، یعنی دنیا میں جہاں جہاں بلوچ آباد ہیں، وہاں کم و بیش یہ تمام عبری اصوات و حروف استعمال ہوتے ہیں۔

۲۔ پرنٹ و الیکٹران میڈیا کی طوفانی یلغار کے باعث ان اصوات و حروف کا بلوچوں کی زبان اور ان کے نوک قلم پر آنا ناگزیر ہے۔

۳۔ بلوچی کو اگر ایک جدید، علمی، سائنسی، ہمہ جہت اور کارآمد بنانا مقصود ہو تو زندگی کے ہر شعبے کے لیے جو ہزار اصطلاحات وضع ہو چکی ہیں، اور روزانہ ہو رہی ہیں، ان کی زبان کا حصہ بنانا لازمی ضروری ہے اور اس مشکل کام کو سرانجام دینے کے لیے بھی عربی کے یہ حروف ناگزیر ہیں۔ (سیگل، تاکدیم، سال نیست)

بلوچی ماہتاک و حالتا کانی تہا جتا جتا میں نبشتہ رہندہ:

اے و ہداں بلوچی ماہتاک و حالتا کانی تہا جتا جتا میں رہندہ نبشتہ و کارمرز کنگ بو نگ اء انت۔ ہر ماہتاک و وتی جند و رہندہ ز رنگ۔ بازیں جاہاں پہ زانت و بازیں جاہاں پہ نازانتی ردی است انت۔ ادا پہ درور من لہنتیں مثال پیشدارگ لوٹاں کہ ماہتا کانی تہا است انت باند انت کہ اے چارگ و است کنگ بہ بنت۔

ایں، یں، میں:

بلوچی بازیں ماہتا کانی تہا پہ second person plural ء کاریں، وریں، رہچاریں، کنیں، جنیں، گریں، بیٹگیں، گردیں، داریں، (ماہتاک گوانگ، سما) کارمرز بنت و دگہ لہنتیں ماہتاک و حالتا کانی تہا کاراں، وراں، رہچاریں، کن ایں، جن ایں، گراں، بیٹگیں، گرداں و داراں "کارمرز بنت۔ (الس، 25: 2011)

بلوچی آب رہندۂ نبشتہ رہبند: پُشدر، جیرہ ۽ گیشوار حامد علی بلوچ

مردم، ایں، یں ۽ ئیں ۽ فرق ۽ نزان آنت۔ سید ظہور شاہ ہاشمی "ایں" ۽ بابت ۽ گوشتیت کہ "انچوش کہ "آں" پہ "من" ۽ آنت، ہمے رنگ ۽ "ایں" پہ "ما" ۽ آنت۔ مثال جبر ۽، مابلوچ ایں، مانشتگ ایں۔ اے گال چوکہ "آں" ۽ یکجانہیگ بیت ماایشان نبیسیں:۔ مابلوچیں، ماٹشادیں، مانشتگیں۔ اے رنگ ۽ نبیسگ ۽ "ایں" ۽ "ا" یلہ ڈیگ بیت۔ بلے باز جاگہ ۽ مارا ہرنگ ۽ اے گال سرجم ۽ جتانہیگ لوٹ لیت۔ "مثال ۽ جبر ۽، ماوانگ ۽ ایں، ماورگ ۽ ایں ۽ مارگ ۽ ایں۔ (ہاشمی، 1962:85)

بلے "ایں" بابت ۽ نہ سید ۽ نبشتہ کُرتگ ۽ نیکہ ایدگہ زبان زانت ۽ کوآساں اے بابت ۽ گپ جتگ۔ مثال ۽ جبر ۽ "جتاں، ورنائیں، مردمی یں، کسائیں، دو راجی یں، ۽ دگہ"۔ اے گڈی "ایں" بندر ۽ adverb آنت۔ بلے ایشراکیشنگ نہ بوتگ۔

ڈیگ ۽ بوئگ :

ڈیگ "۽ کارگال باز تہر ۽ نبشتہ بوئگ ۽ آنت چوشکہ "ڈیگ، ڈیگ ۽ ڈیگ"۔ ہر ماہتاک ۽ حالتاک ۽ تہا اے جتاں ڈروشم ۽ نبشتہ بوئگ ۽ آنت۔ ہمے پیا "بوئگ" ۽ کارگال ہم جتانہیں تہراں نبشتہ بوئگ ۽ آنت، چوشکہ "بوئگ، بیگ، بیغ، بوگ ۽ بوگ"۔ (گوانک، مارچ، 2011:11-52)

اے کارگال ۽ ہر کس وتی تہر ۽ نبشتہ کنت۔ ادا بوگ ۽ کارگال باز آنت۔ پرچہ کہ کارگال ۽ بُن لہر: "بیت یا بو" آنت، بوہ آنت۔ ہمے حساب ۽ اے کارگال "بوئگ یا بیگ" نبشتہ بیت گمتر آنت۔

ہست ۽ آست:

ہست ۽ آست دو جتاں لہر آنت بلے ماہتاک، حالتاک ۽ بلوچی کتابانی تہا اے دو یں لہران ۽ یکیں حساب ۽ نبشتہ کنگ بیت۔ (گوانک، مارچ، 2011:11-34)

ہست ۽ معانہ ۽ آنت آنت (existence) بلے "آست" پہ preposition ۽ کار مرز بیت۔ بلدانت ایشان ۽ وتی اصلیں جاہاں نبشتہ کنگ بیت۔

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ: پُشدر، جیرہ گیشوار حامد علی بلوچ

مردم آن یا مردمان: (گوانک، مارچ، 52-11:2011) : اے نامگال و ہدیگہ باز براں (plural) ء رنگ ء نبشتہ بیت داں مردم ایشی ء نبشتہ کنگ ء ردی کن آنت۔ بلوچی رہندہ تہا پہ باز ہا ترار رہندہ چو اے ڈول جوڑ بیت۔ مثال: مردم۔ مردماں، پس۔ پسماں، گوک۔ گوکان، اُشتر۔ اُشترماں، بڑ۔ بڑماں، گوراند۔ گوراندماں، ء دگہ۔ بلوچی ء اصلیں رہندہ ہمیش انت ء بلاند انت کہ ہے ڈول نبشتہ بہ بنت پرچہ کہ اے رہندہ گوں بُن لہز ء باز ہا ترار نبشتہ بیت۔ بلاند انت اے جمع ء کارگالان ء چو اے ڈول "مردمان ء، پسماں ء، گوکان ء، اُشتران ء، بڑان ء، گوراندان ء نبشتہ بہ کنیں بچ ردی ء گجانش نیست۔ اگاں ما ایشان ء اے ڈول "مردم آن ء، پس آن ء، گوک آن ء، اُشتر آن ء۔۔۔ نبشتہ کنیں پمک رد بیت۔

لہزانی باز تہری:

اے و ہدیگہ بلوچی اے ہندہ اولی زبان انت کہ آئی تہا یک لہزے دو یا سے ڈرو شم ء گوٹگ ء نبشتہ کنگ

بیت۔

پہ ڈروور بچار ات۔ (1)۔ پکر، پکر، فکر۔ (2)۔ خیال، خیال، ہیال، کیال۔ (3)۔ کتہ، قصہ، (4)۔ میرات، میراث، (5)۔ ابا بت، عبادت، (6)۔ فقیر، پکیر، بچیر (7)۔ آہانی، آہانی، آوانی۔ (8)۔ گوار، گوار، گوار (9)۔ دسگیر، دزگیر، (10)۔ گوار زہگ، گوار زہگ، گوار زہگ، گوار زہگ۔ (11)۔ آہگہ۔ ہنگ، ہماز۔ امباز (گوانک، مارچ، 52-5:2011)

بلاند انت کہ اے لہزان ء اصل درو شم ء نبشتہ کنگ بیت۔

ن ءل:

ماہتا ک بلوچی زندہ تہا "ن ءل" ء نیام ء بچ فرق دارگ نہ بیت۔ ماہتا ک بلوچی زندہ سہ جمیں "ن، ن

" ء تہا نبشتہ آنت۔ براں توارداریں نون (voiced) بے تواریں نون (un-voiced) ء تہا نبشتہ آنت۔

چوشکہ "کس، مکس، بلوچستان، نکاں، دیواں، ہوں، اوں، ہم (ماہتا ک زندہ، 72-14:2011)

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ: پُشدر، جیڑہ، گیشوار حامد علی بلوچ

اولیٰ ہم "بلوچی" تہارواج گپنگ آنت ءکار مرز بونگ ء آنت ء گیشتر نبشتہ کارایشاں ہے ڈول ء نبشتہ کنگ ء آنت۔ "ہوں" پونشگ ء توارے ءاے پہ ہم ء جاہ ء زردانت۔
دری لہزانی توارانی گیشوار:

بلوچی زبان ء تہا بازیں دری لہزہم انگ آنت کہ آبلوچی توار رہندہ ردا نبشتہ بونگا آنت ء بندر ابلوچی نہ آنت ء نہ معنایش چہ بندری لہزایں جتا آنت۔ چوشک، خیال یا ہیال، سواب، یگر، پکریا پگر، مہلوک، مہذب ء دگہ۔ اے لہز بندر ء عربی نیگ آنت کہ "خیال، ثواب، عقرب، فکر، مخلوق ء مذہب، نبشتہ بنت۔ بلوچی ء عربی ءاے لہزانی نیام ء معانہ ءچ ڈولیں فرق نیست بید ء توار ء فرق ء باندانت کہ دری لہزوتی اصل رہندہ ء نبشتہ بہ بنت۔ پرچہ کہ اے لہزہما مردمان ء مان گیشتر آنت کہ یکیں و ہد ء عربی، اردو ء بلوچی وانگ ء آنت۔ اے لہزگاں عربی رہندہ ء ڈول ء نبشتہ بہ بنت گسترانت۔ پرچہ کہ عربی نسخ ء نبشتہ بیت ء بلوچی نستعلیق ء، ء ہر دور رہندہ نیام ء فرق نیست۔ بید ء ایشی ء کہ یک رہندے چوٹ انت ء دومی تجک۔ پشکا وانوک سر ابرا بیت۔

دری نام :

بلوچی ء تہا بازیں نام است آنت کہ بندر عربی نیگ آنت ء گوں بلوچی گوشوکیں مردمان گنگ بوت نہ کن آنت، پشکا آیان بلوچی توار ء (Balochize) کن آنت کہ اے ڈول ء لہزانی ڈروشم بدل بیت۔ مثال ء جبر بلوچی ء صالح محمد، فقیر محمد، اسماعیل، ظفر، فضل، عادل، صدء دگہ انچیں نام آنت کہ گوں بلوچاں گونگ بوت نہ کن آنت ء بلوچ ایشاں سال ممد، پکیر ممد، ازما نیل، زپر، پزل، آدل، ء سمد ء توار گوش آنت۔ اگاں اے ناماں بلوچی رہندہ ء نبشتہ بکن ء گڑا ایشانی بندری ڈروشم ہلاس بیت ء نامگال چو سر ابرا گندنگ ء کایت۔ باندانت اے نامان ء ہے ڈروشم ء نبشتہ کنگ بیت۔

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ: پُشدر، جیڑہ، گیشوار حامد علی بلوچ

سید ہاشمی وتی سیاہگ، راست نمینگ، تہا، ہم اے گپ، پڈر کنت کہ بلوچی، نامان، باندرا انت ماں بلوچی تو ار رہندہ ردابہ گیشین ایں، بلئے لہنتیں انچیں نام آنت کہ آ عربی نیک آنت، مردم، مان گیشین آنت۔
چوشکہ من پیسرا گوشتنگ آت کہ بلوچانی نیکرا ہی زبان کہ وہدے عربی انت، بلوچاں وتی نیکراہ، حساب، بازین نام، رُرتنگ آنت، جیڑہ ایو کاگوں بلوچاں نہ انت بلکین پشتو، پنجابی، سندھی، فارسی، سرائیکی، دنیاء، ایدگہ زبان کہ نسخ یا نستعلیق، نبشتہ بنت، آے ناماں عربی رہندہ نبشتہ کن آنت، آیانی گوشتنگ ایش انت کہ نبشتہ رہندہ (Orthographic System) یڈول انت گڑاد کہ بیچ جوازے پشت نہ کپیت۔

آسر (Conclusion):

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ، مستریں جیڑہ ایش انت کہ ہر یک نبشتہ کارے وتی ڈول، نبشتہ کنت، وتی گالوار، نبشتہ کنت۔ 1940ء بگرداں روج مروچی بلوچی نبشتہ رہندہ، سرا بازین زبازانت، نبشتہ کاراں کار کُرتنگ، بلئے کسی، رد، بند، تگین کار پرے ہاترا کار آمد نہ بوتگ آنت کہ آسانسی، زبازانتی رہندانی ردا نبشتہ نہ بوتگ آنت۔ ہر نبشتہ کارے، وتی گالوار شتر تر، گتر لیکنگ، ہما گالوار، تہا نبشتہ کُرتنگ۔ اگاں ما بچا ایں داں اے گپ سہرا بیت کہ محمد حسین عنقاء، سید ظہور شاہ ہاشمی، حاجی عبدالقیوم، سدیک آزات، میر گل خان نصیر، آزات جمال دینی، اکبر بار کزئی، حکیم بلوچ، وتی وتی گالوار ان نبشتہ کُرتنگ۔ اے وہداں بلوچی، جتاہیں اکیڈمی، جتاہیں رہنداں نبشتہ کنگ، آنت۔

بلوچی جوانیں نبشتہ رہندے، نہ بوتگ، سبب ایش انت کہ بلوچی، لبر رہندہ، بُن رہندہ، گال رہندہ، گالوار ان، دلجمیں ڈولے، زبازانتی رہندانی ردا گیشینگ نہ بوتگ۔ چریشی، اید تینگا بلوچی، نام گال، کار گال، پنام گال، گلا گالانی نبشتہ رہنداں، ہم گیشوار گ نہ بوتگ، بزاں کار گال، نام گال، یڈول نبشتہ کنگ بوتگ، آنت کہ وانوک، نبشتہ کنوک، مان گیشین آنت۔ بلوچی نبشتہ رہندہ، دومی مزینیں جیڑہ ایش انت کہ بلوچی،

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ پُشدہ جیڑہ گیشوار حامد علی بلوچ

توار رہندہ (Phonetics)، ءتوار زانتی (Phonology) ءسراد لجمیں ڈولے ءہم کار نہ بوتگ، پمیشکالے جیڑہ نہ گیش اتگ۔ اگال لبرزان ءبُن لبرزانتی (Etymology) علم ءمُنیاد ءگیشوار گ بیت گڈا توار ء جیڑہ گیش ءگیوار بوت کرت کنت۔ نبشتہ رہندہ گیشنگ ءہاتر الی انت کہ بلوچی ءکلیں گالوار ان ءوانگ ءآیانی سراد زرس بیت گڈا نبشتہ رہندہ گیش ات کنت۔

سیمی گپ ایش انت کہ بلوچی ء آب ءکشابانی سرا ہم پٹ ءپول کنگ بیت کہ اے زبان ءنبشت انت باند انت اے بُندری چیز پُشت مہ کپ انت۔ اے ڈر ہیں جیڑہانی گیش ءگیوار ہما و ہد ءبوت کرت کن انت کہ بُن لبرزانتی رہندہ ءتار بنجی زبان زانتی رہندہ ان ءدیما ایر کنگ بیت ءبلوچی ءنبشتہ رہندہ سرا کار کنگ بیت۔ اے در گتہ بلوچی بنج گالوار ڈالچار کنگ مہ بیت۔

بلوچی آب رہندہ نڈشتہ رہندہ پُشدہ رء جیڑہء گیشوار حامد علی بلوچ

سرشون:

- بلوچ، حکیم (2011)، ماہتاک بلوچیہ کونہ، تاکدیم 3-53، مارچ۔ اپریل
 بیگل، محمد بیگ (سال نیست) ء چھاپ نہ بو تگیں نبشتانک
 بزدار، حاجی مومن، بزدار اسحق،: (1973) گیدی کسو ہشتمی"، بلوچی اکیڈمی کونہ
 پے گیشتر معلومات ء ہا تر بچار انت سدیک آزات ء کتاب "اُتاپیں تران" ء۔
 پھوال، غنی (سال نیست انت) غنی پھوال ء چھاپ نہ بو تگیں نبشتانکے کہ مناچہ واجہ ء جنء کرا دست کپتنگ آنت، ءاے نبشتانک بلوچی
 اکیڈمی ء سیمینارے ء وانگ بو تگ۔
 عبدالقیوم، حاجی (2004)، بلوچی بو میا، بلوچی اکیڈمی، کونہ
 ماہتاک بلوچ گوانک، تاکدیم 8-20، مارچ 2011، گوادر، ماہتاک بلوچ سستا، تاکدیم 5-20، جولائی 2011، پنجگور، ماہتاک بلوچی،
 تاکدیم 13-15، ستمبر 2010، کونہ۔
 ماہتاک بلوچی اُلس (2011)، سید نمبر، اسلام آباد
 ماہتاک بلوچی زند (2011)، تاکدیم 27-40، اپریل، نوشکی
 ماہتاک بلوچی گوانک (2011)، تاکدیم 11-25، مارچ، گوادر
 ماہتاک گوانک (2011)، تاکدیم 12-25، جولائی، گوادر
 مری، محمود خان،": (1961) گیدی قصہ دہمی "بلوچی اکیڈمی کونہ
 ہاشمی سید ظہور شاہ: (2011) بلوچی بنگی کورس، سید ہاشمی ریفرنس لائبریری ملیر کراچی
 ہاشمی، سید ظہور شاہ، (2000): سید گنج، سید ہاشمی اکیڈمی، کراچی
 ہاشمی، سید ظہور شاہ، (1962): بلوچی سیاہگ ء راست نسیگ، سید ہاشمی اکیڈمی، لیاری، کراچی